

УДК: 336.74:336.71(477)

DOI: 10.31891/2307-5740-2019-276-6-318-322

КАЗАРЯН О. Г.

Чернігівський національний технологічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ФІНАНСОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

В статті обґрунтовано концептуальний підхід до формування механізму фінансового регулювання банківської системи, який окреслює сукупність причинно-наслідкових й зворотних зв'язків елементів функціонування банківської системи з огляду на зміни зовнішнього і внутрішнього середовищ з метою забезпечення розвитку такої системи за постійних трансформацій у глобальному економічному просторі. В рамках запропонованого підходу визначено складові механізму фінансового регулювання банківської системи, зокрема: системну (мета, об'єкти, принципи та завдання, виконання яких передбачає покращення кількісних і якісних показників функціонування банківської системи), інституційно-функціональну (суб'єкти реалізації заходів регуляторного впливу для досягнення поставлених цілей та завдань функціонування банківської системи; функції таких суб'єктів, що визначаються однорідністю представленого інструментарію). Визначені особливості функціонування розробленого механізму фінансового регулювання банківської системи, які враховані й конкретизовані у його елементах: меті, завданнях, суб'єктах, об'єктах, принципах, функціях та інструментах. Поєднання і узгоджене використання інструментів фінансової політики, існуючих та перспективних до впровадження інструментів макро- й мікропруденційного регулювання є основою для формування сприятливих умов безперервного і безпечного функціонування банківської системи країни.

Ключові слова: банківська система, фінансове регулювання, фінансова політика, фінансова стійкість, криза, механізм.

KAZARYAN O.

Chernihiv National Technological University

PECULIARITIES OF FORMATION OF THE MECHANISM OF FINANCIAL REGULATION OF THE BANKING SYSTEM

At the present stage of reforming the economy of Ukraine and regulatory approaches in various areas of economic activity, it seems appropriate to develop a new methodology for the mechanism of financial regulation of the banking system. This problem is quite relevant for modern Ukrainian statehood, due to the need to increase the role of financial regulation of the banking system in rebuilding the national economy. The article substantiates the conceptual approach to the formation of the mechanism of financial regulation of the banking system, which outlines the set of causal and feedback elements of the banking system in view of changes in external and internal environments to ensure the development of such a system with constant transformations in the global economic space. Within the framework of the proposed approach, the components of the mechanism of financial regulation of the banking system are identified, in particular: system (purpose, objects, principles and tasks, the implementation of which involves improving quantitative and qualitative indicators of the banking system), institutional and functional (subjects of regulatory action) to achieve the goals and objectives of the banking system, the functions of such entities, determined by the homogeneity of the presented tools). The peculiarities of the functioning of the developed mechanism of financial regulation of the banking system are determined, which are taken into account and specified in its elements: goals, objectives, subjects, objects, principles, functions and tools. The combination and coordinated use of financial policy instruments, existing and promising for the implementation of macro- and micro-prudential regulation instruments is the basis for creating favorable conditions for the continuous and safe operation of the country's banking system.

Keywords: banking system, financial regulation, financial policy, financial stability, crisis, mechanism.

Постановка проблеми. На сучасному етапі реформування економіки України та підходів регулювання у різних сферах господарської діяльності уявляється доцільним розробити нову методологію механізму фінансового регулювання банківської системи. Дана проблема є досить актуальною для сучасного українського державотворення, що зумовлено необхідністю підвищення ролі фінансового регулювання банківської системи у відбудові національної економіки. У той же час вимагає вирішення питання покращення взаємодії Національного банку та Уряду України на основі посилення фінансового контролю з метою спрямування єдиної державної фінансової політики на інноваційно-інвестиційний розвиток, зниження рівня безробіття, підвищення якості життя населення країни. Будь-яка наука ґрунтується на тих або інших методах або методологічних принципах, які зв'язують воедино усі її складові та представляють науку як єдине ціле. Роль методів у науковому пізнанні винятково велика. Насамперед це виражається у тому, що використовуючи наукові методи, вчений швидше, з мінімальною витратою сил та часу і з максимальною ймовірністю прийде до поставленої мети. Дане твердження є справедливим не тільки по відношенню до теоретичної діяльності, але і до діяльності практичної.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику фінансового регулювання банківської системи досліджували як зарубіжні, так і вітчизняні науковці та фахівці: С. Адаменко, М. Алексеєнко, І. Бланк, Т. Болгар, Дж.К. Ван Хорн, О. Василик, В. Геєць, Р. Джуччі, М. Єрмошенко, В. Загородній, О. Заруба, І. Козаченко, Л. Лігоненко, А. Мороз, О. Олейніков, Дж.Ф. Сінкі, О. Терещенко, Е. Уткін, Р. Шіллер та багато інших.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає в обґрунтуванні науково-прикладних засад формування та реалізації механізму фінансового регулювання банківської системи.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах ринкової економіки банки відіграють ключову роль у підтримці економіки країни і виступають як інститути, діяльність котрих спрямована на одержання прибутку, самостійно приймаючи рішення щодо власних ризиків. Банки перерозподіляють грошові потоки, що надходять від вкладників, і беруть на себе ризики у зв'язку зі здійсненням посередницьких функцій. Саме банківська система потребує найбільш глибокого та виваженого фінансового регулювання з боку держави у порівнянні з іншими секторами економіки. Не випадково фінансове регулювання банківської системи у країнах із розвинутою економікою є одним із найбільш гнучких.

Під механізмом регулювання треба розуміти систему «усіх державних органів, які здійснюють завдання держави і реалізують функції у сфері управління суспільством. За характером і змістом діяльності ці органи поділяються на органи законодавчої влади; органи виконавчої влади; органи судової влади та контрольно-наглядові органи» [1].

Цілями фінансового регулювання економіки є соціальна ефективність, економічне зростання, справедливий розподіл доходів, повна зайнятість, стабільність цін, стимулювання розвитку пріоритетних галузей економіки та інноваційної діяльності, збалансованість платіжного і торговельного балансу. Фінансове регулювання повинно дотримуватися наступних принципів:

- системний вплив на розвиток соціально-економічних процесів з урахуванням тісних взаємозв'язків ринку капіталів, фінансів, товарів, праці на базі формування необхідних економічних регуляторів і нормативів, методичної бази;

- ефективне управління підприємствами фінансового сектора економіки;

- суворота відповідальність органів державної влади та центральних органів фінансового управління за отримані від регулювання економіки результати.

Останнім часом для науковців і практиків все більш стає очевидним, що відмінності суб'єктів регулювання і сфер охоплення не змінюють сутності економічних відносин, які мають коригувальний характер і для яких властиві усі основні ознаки, характерні для фінансового управління [2]. Банківська система виступає особливим об'єктом фінансового регулювання, котрий потребує пильної уваги щодо своєї діяльності з боку державних органів та має важливе значення для розвитку національної економіки. Недосконалість ринкового укладу економічних відносин, глобалізація економіки, великий ризик виникнення криз, вкрай низький рівень соціально-економічного розвитку України, незадовільний рівень превентивних та протекційних дій державних органів і особливо у банківському секторі, потребують суттєвого удосконалення механізму фінансового регулювання.

Функціонування в умовах досконалої конкуренції є ідеальним для ринку станом, на досягнення якого і повинні спрямовуватися певні зусилля фінансового регулювання. В економічній теорії досконалий ринок характеризується тим, що ринок є абсолютно прозорим, а ціни відомі всім учасникам; ринок є конкурентним тоді, коли усі його учасники є незалежними та мають рівний за можливостями доступ до нього; учасники ринку діють раціонально. Досконалий ринок у змозі виконувати всі функції капіталу ідеально та є найбільш оптимальною моделлю в економічній теорії. Проте на практиці кожна із відомих економік світу не є досконалою в результаті дії п'яти класичних причин ринкової недосконалості: зовнішні ефекти, ефект неподільності, асиметрична інформація, адаптаційні недоліки, ірраціональна поведінка учасників ринку [3].

Фінансове регулювання банківської системи треба розглядати як комплекс заходів нейтралізації перелічених ринкових недосконалостей та як процес фінансового забезпечення функціонування та розвитку цілісної економічної системи через планування індикативних показників, контроль їхнього дотримання, фінансування стратегічно важливих для держави суб'єктів, управління об'єктами державної власності.

Під час еволюції банківської системи будь-якої країни з ринковою економікою можна виокремити вплив двох різновекторних тенденцій: прагнення держави забезпечити стабільність банківської системи та закріплення з цією метою за центральним банком (чи подібним органом) функцій, відповідних до державної політики; схильність учасників сектора, в особі власників фінансових посередників, до найбільшої економічної ефективності [4, 5].

Механізм фінансового регулювання банківської системи є важливою складовою регулювання фінансової сфери і, на відміну від інших напрямків регулювання економіки, збільшує значною мірою відповідальність за регрес чи розвиток кожного із секторів економіки окремо та національної економіки у цілому. Насамперед, це обумовлено багатофункціональним призначенням банківської системи, перш за все, Національного банку, який є відповідальним за формування та координацію монетарної або грошово-кредитної політики, котра уявляє собою процес забезпечення стабільності національних грошей та регулювання обсягу грошової пропозиції для стабілізації економіки та стійкого функціонування банківських установ, забезпечення ефективного функціонування та розвитку грошово-кредитного ринку. Крім цього, банківська система може сприяти реалізації державної політики з питань захисту та розвитку стратегічних секторів вітчизняної економіки, впровадженню інноваційних проєктів.

Суттю фінансового регулювання є досягнення мети, а цільові функції є не тільки необхідним, а й визначальним елементом управлінської діяльності. Базовими цілями функціонування механізму фінансового регулювання повинно стати наступне: сприяння переходу економіки України до інноваційно-інвестиційної моделі суспільного відтворення, економічна підтримка стратегічно важливих виробництв; залучення банківських установ до ведення банківської діяльності на засадах соціальної відповідальності [6, 7].

Обов'язковими принципами досягнення даних цілей є:

- 1) забезпечення додержання законів і правил, що передбачає високий рівень ведення банківської справи та посилення відповідальності посадових осіб;
- 2) забезпечення ефективної діяльності банків, підтримки необхідного рівня стандартизації та професіоналізму в банківській сфері тощо;
- 3) обмеження прояву монополізації і підтримання конкуренції під час здійснення банківської діяльності, підтримання політики достатньої концентрації банків для посилення їх конкурентоспроможності;
- 4) задоволення потреб суспільства у різноманітних банківських послугах;
- 5) контроль за якісною та доцільною кількісною складовою іноземного банківського капіталу;
- 6) передбачення та усунення можливих банківських криз;
- 7) досягнення прозорості діяльності банків та самих органів фінансового регулювання банківської системи.

Механізм фінансового регулювання банківської системи залучає у своїй роботі певні методи впливу та інструменти реалізації регуляторної дії. За формами впливу на суб'єкти ринку методи механізму фінансового регулювання банківської системи поділяються на дві групи:

1) методи прямого впливу (адміністративного характеру): різного роду ліміти, централізовано встановлені ціни, обмеження, штрафи, дозволи, ліцензії, квоти тощо, а також методи, засновані на застосуванні бюджету як джерела дотування, лімітне кредитування для окремих банків; пряме регулювання процентної ставки, ліміти на обсяг чи вартість кредитів, що надаються окремим галузям;

2) методи непрямого (опосередкованого або ринкового) впливу містять ті, що регламентують поведінку суб'єктів ринку не прямо, а через створення певного середовища для його діяльності, мотивують ту або іншу його поведінку: вплив на грошову пропозицію шляхом формування певних умов на грошовому ринку та ринку капіталів, податкове регулювання, регулювання через політику прискореної амортизації, методи стимулювання конкуренції тощо.

Інструменти реалізації регулюючого впливу механізму фінансового регулювання банківської системи можна поділити відповідно до видів важелів регулювання, котрі, безумовно, тісно взаємопов'язані між собою: грошово-кредитні відносини; банківські економічні нормативи; вхід-вихід банків на ринку банківських послуг.

До інструментів регулювання грошово-кредитних відносин зараховуємо резервні вимоги, процентні ставки за операціями центрального банку, операції на відкритому ринку, рефінансування банків, валютне регулювання, встановлення орієнтирів зростання грошової маси, прямі кількісні обмеження.

До інструментів регулювання входу-виходу банків на ринку банківських послуг відносимо регулювання доступу до банківської системи (це означає, по-перше, можливість визначати певні вимоги й умови, що є обов'язковими для отримання ліцензії на право здійснювати банківську діяльність, і, по-друге, здійснювати нагляд за дотриманням цих вимог та умов); регулярне отримання від банків звітності та проведення інспекційних перевірок у банках; застосування заходів примусового впливу щодо проблемних банків, зокрема заборона оголошення і виплати дивідендів, накладання штрафів тощо; узяття неплатоспроможних банків під особливий контроль, призначення тимчасової адміністрації в такі банки, призупинення їх діяльності, організація реорганізації та ліквідації банків.

Механізм фінансового регулювання банківської системи забезпечується виконанням ряду функцій, під якими розуміють конкретні напрямки діяльності. Призначення цільових функцій полягає в направленості до встановлених для механізму фінансового регулювання банківської системи цілей, які мають охопити як банківська система так економічну систему країни в цілому. Механізм фінансового регулювання банківської системи має бути спрямованим на здійснення наступних функцій: банківське регулювання, банківський нагляд, державний банківський контроль.

Першочерговим етапом побудови механізму організаційно-економічного забезпечення фінансової стабільності банківської системи є визначення мети функціонування даної системи. Враховуючи контекстне наповнення визначення поняття «фінансове регулювання» з позиції його складових, які корелюють з визначенням поняття «фінансова стабільність», основними компонентами мети слід виділити забезпечення стабільного й безпечного функціонування банківської системи (банків); запобігання дестабілізуючим процесам (тенденціям) у банківському секторі; обмеження банківської активності і банківських операцій; сприяння економічному розвитку країни.

Грунтовною передумовою досягнення означеної мети є виконання завдань, що покладені в основу фінансового регулювання. Результати узагальнення бачень провідних науковців щодо завдань фінансового регулювання в контексті забезпечення фінансової стабільності банківської системи та врахування її властивості – емерджентності – дозволили виділити дві групи завдань: 1) формування прозорої політики НБУ щодо забезпечення фінансової стабільності банківської системи в цілому і кожного банку окремо; створення конкурентного середовища у банківському секторі; підтримка необхідного рівня стандартів і професіоналізму в банківському секторі; запобігання поширення системних ризиків у банківській системі та вирівнювання фінансових диспропорцій, що для неї характерні та ін.; 2) підвищення рівня капіталізації банків; забезпечення ліквідності банківських установ; збалансування якості активів; посилення

взаємозалежності та чутливості структури банківських установ до зміни оптимальних значень обов'язкових нормативів, зокрема, та трансформації банківського законодавства в цілому.

Реалізація завдань та досягнення мети механізму фінансового регулювання банківської системи базується на дотриманні відповідних принципів та виконанні необхідних функцій. Механізм фінансового регулювання банківської системи ґрунтується на загальних (адекватності, відкритості, відповідальності, достатності, ефективності, законності, незалежності, послідовності, прозорості і ринкової дисципліни, системності, справедливості, тривалості та передбачуваності, узгодженість інтересів і пріоритетів, цілеспрямованості) і специфічних принципах (вагомість поглинання, підхід до обліку фінансових вкладень власників, принципи Basel I, Basel II, Basel III).

Сформовано концептуальні положення формування механізму фінансового регулювання банківської системи, які формують цілісне уявлення про можливості перезавантаження вітчизняної банківської системи, вирішення існуючих внутрішніх фінансових проблем та її трансформації відповідно до європейсько-орієнтованого вектору розвитку національної економіки. Визначені особливості функціонування розробленого механізму фінансового регулювання банківської системи, які враховані й конкретизовані у його елементах: меті, завданнях, суб'єктах, об'єктах, принципах, функціях та інструментах. Поєднання і узгоджене використання інструментів фінансової політики, існуючих та перспективних до впровадження інструментів макро- й мікропруденційного регулювання є основою для формування сприятливих умов безперервного і безпечного функціонування банківської системи країни (рис. 1, розроблений авторкою).

Рис. 1. Концептуальний підхід до функціонування механізму фінансового регулювання банківської системи*

Для ефективного досягнення своїх цілей, механізм фінансового регулювання банківської системи реалізує певні форми прямого та непрямого впливу, а також цілу низку інструментів реалізації регуляторної дії. Механізм фінансового регулювання банківської системи характеризується наступними рисами: по-перше, основою функціональності механізму стають такі його важелі – банківське регулювання, банківський нагляд та державний банківський контроль; по-друге, консолідацію діяльності державних органів влади та фінансового управління в системі загального механізму з розподілом чітких зон відповідальності.

Важливо зауважити, що особливістю побудованої системи є визначені рівні забезпечення фінансової стабільності та узгоджене поєднання інструментів монетарної політики НБУ, існуючих та перспективних до впровадження інструментів макро- та мікропруденційного регулювання, що дозволяє сформулювати комплексний підхід до забезпечення фінансової стабільності та які доцільно враховувати в процесі її моніторингу.

Висновки. Сформовано концептуальні положення формування механізму фінансового регулювання банківської системи, які формують цілісне уявлення про можливості перезавантаження вітчизняної банківської системи, вирішення існуючих внутрішніх фінансових проблем та її трансформації відповідно до європейсько-орієнтованого вектору розвитку національної економіки. Визначені особливості функціонування розробленого механізму фінансового регулювання банківської системи, які враховані й конкретизовані у його елементах: меті, завданнях, суб'єктах, об'єктах, принципах, функціях та інструментах. Такий механізм реалізується на засадах дуалістичного підходу до перерозподілу завдань й інструментів впливу між державними регулюючими органами та банківськими саморегульованими організаціями.

Література

1. Барановський О.І. Філософія безпеки: монографія : у 2 т. Т. 2. Безпека фінансових інститутів / Барановський О.І. – К. : УБС НБУ, 2014. – 715 с.
2. Дмитрова О.С. Класифікація загроз та ризиків економічної безпеки банку / О.С. Дмитрова // Ефективна економіка. – 2015. – № 11. – С. 126–132.
3. Коковіхіна О.О. Ідентифікація загроз фінансовій безпеці банк / О.О. Коковіхіна, А.Ю. Олійник // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2015. – № 50. – С. 329–333.
4. Лісняк А.Є. Чинники фінансової безпеки банків / А.Є. Лісняк // Вісник університету банківської справи. – 2017. – № 3(30). – URL : <http://visnuk.ubsnbu.edu.ua/article/view/124469>.
5. Новий бізнес. – URL : <https://biz.nv.ua/ukr/experts/saygun/chim-horosha-likvidatsija-bankiv-485347>.
6. Національний банк України. – URL : <https://bank.gov.ua/control/uk/auction/details>.
7. Міністерство фінансів України. – URL : <https://minfin.com.ua/ua>.

References

1. Baranovskiy O.I. Filosofiia bezpeky: monohrafiia : u 2 t. T. 2. Bezpeka finansovykh instytutiv / Baranovskiy O.I. – K. : UBS NBU, 2014. – 715 s.
2. Dmytrova O.S. Klasyfikatsiia zahroz ta ryzykiv ekonomichnoi bezpeky banku / O.S. Dmytrova // Efektyvna ekonomika. – 2015. – № 11. – S. 126–132.
3. Kokovikhina O.O. Identyfikatsiia zahroz finansovii bezpetsi bank / O.O. Kokovikhina, A.Iu. Oliinyk // Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti. – 2015. – № 50. – S. 329–333.
4. Lisniak A.Ie. Chynnyky finansovoi bezpeky bankiv / A.Ie. Lisniak // Visnyk universytetu bankivskoi spravy. – 2017. – № 3(30). – URL : <http://visnuk.ubsnbu.edu.ua/article/view/124469>.
5. Novyi biznes. – URL : <https://biz.nv.ua/ukr/experts/saygun/chim-horosha-likvidatsija-bankiv-485347>.
6. Natsionalnyi bank Ukrainy. – URL : <https://bank.gov.ua/control/uk/auction/details>.
7. Ministerstvo finansiv Ukrainy. – URL : <https://minfin.com.ua/ua>.

Рецензія/Peer review : 17.11.2019

Надрукована/Printed : 04.01.2020

Рецензент: д. е. н., проф. Войнарченко М. П.